

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю З ГОЛОВОЮ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ В САТУ МАРЕ МИХАЙЛОМ МАЧОКОЮ

Довідка. За офіційними даними перепису населення 2002 року в майже 370-тисячному повіті більшість становили румуни (216 077 чол. або майже 60%), угорців нараховувалось 129 234 чол. (більше 35%), циган – 13 478 чол., німців – 3 827 чол. Виявилось і 19 русинів (10 чол. у комунах Доба, Микула, Лазурь, Ветіш та 9 осіб у містах Сату Марє і Карей). Українців у повіті Сату Марє налічувалось 1 556 чол. З цього числа – більшість у комуні Микула (621 чол.), повітовому центрі Сату Марє (271 чол.), комуні Доба (136 чол.), комуні Ветіш – 115 чол., Ботіз – 99 чол., Мофтін – 80 осіб українського походження. Втім ці офіційні дані не відображають реального стану речей. Українське населення повіту останнім часом істотно збільшилось за рахунок внутрішньої імміграції, в основному з гірської місцевості повіту Марамуреш (села Поляни, Русково, Кривий). Крім цього багато українців, рідко спілкуючись материнською мовою та природно знаходячись в пануючому румуномовному просторі, ідентифікуються румунами. Разом з тим їхні нащадки, отримуючи освіту державною мовою, забувають своє етнічне походження. З одного боку, вони інтегруються до румунського соціуму, а з іншого – мовно і культурно асимілюються.

Ще на початку минулої осені, вивчаючи життя українців повітів Марамуреш та Сату Марє, нам вкотре довелось зустрітись із цікавою та неординарною людиною. Це – голова повітового філіалу Союзу українців Румунії (СУР) Михайло Мачока. Вперше ми познайомились з паном Мачокою сім років тому, восени 2001 р. З того часу, завдяки організаційним здібностям голови, повітовий філіал СУРу в Сату Марє чисельно розростається, відбувалися мистецько-культурні акції, діти українців із села Микула більше дізнавались про українство, Україну. Поліетнічне населення Сату Марє завдяки публікаціям М.Мачоки у місцевій газеті «Informația zilei» значно більше дізнавалось про проблеми українців. Автор також вдячний пану Мачоці за надання дозволу на використання документів його приватного архіву. Це надзвичайно допомогло нам у написанні наукових публікацій про українців Північно-Західної Румунії.

Михайло Мачока родом із села Ремети, що в румунському повіті Марамуреш, де й зараз можна почути звичну для закарпатців говірку української мови. Це й не

дивно, адже через Тису на іншому боці розкинулась Бедевля. Пан Мачока чітко усвідомлює свою українську ідентичність і в силу своїх можливостей старається, щоб українство повіту Сату Маре не втратило своє етнічне коріння. Саме про це йтиметься у нашій розмові, що відбулася на початку вересня в м. Сату Маре.

*Михайло Мачока в кабінеті засідань повітового філіалу СУРу в м. Сату Маре
(Фото автора 03.09.2008 р.).*

- Пане Михайле, розкажіть про основні віхи Вашого життєвого шляху.

- Народився я 24 квітня 1932 року в селі Ремети на Мараморощині у бідній родині, де налічувалось шість дітей. Я був другий за старшинством після сестри. Переніс дуже важке дитинство. У 1946-1947 роках був великий голод. Саме тому мама померла у свої 37 років з голоду. Було дуже важко. Не можна навіть було щось купити, якщо й були гроші. Пригадую як мій батько за одноденну косовицю отримував півтора кілограма кукурудзяної муки. Ми його дуже чекали вечером і всі дев'ятеро, разом з нами жила й бабка, їли так званий «терч» (румунською мовою означає «рідка мамалига» - М.З.). Для того щоб самому заробляти на життя тато віддав мене у с. Кимпулунг ла Тиса (Довге поле). Я був слугою у місцевого газди-українця Штефана Буковського зараз один рік. Він був за дяка у тамтешній церкві, де проводилась служба українською мовою. Буковський мав тоді багато землі, худоби. Працювали з ранку до вечора. За мою працю газда кожен суботу давав

батькові один мішок пшениці, жита або кукурудзи. Він пішком ніс цей мішок на плечах до Ремет. Потім вдома це молотили, так і жили...

Навчання я розпочав у 1939 році. Один рік вчився румунською мовою, а потім як територію була зайнята Угорщиною, чотири роки навчався угорською мовою. Була страшна плутанина. Всі реметяни говорили українською, а вчитися доводилось іншими мовами. Фактично, угорською вчили основні поняття і, особливо, історію. Вчителі твердо переконували, що ця територія є угорською. Тому як я скінчив сім класів, чесно кажучи, не знав толком ні румунською, ні угорською ані українською. Після війни знову вчився українською, але вчителі були такі ж «сінплові» (прості – М.З.), як і ми тоді.

Після школи не вчився, а важко працював. Тільки вже коли служив у війську у 1952-1955 роках добре опанував румунську мову. Там я дізнався про технологічну школу агрономів у м. Клуж, де й пішов вчитися. Закінчивши отримав диплом технолога. У 1959 році став головою колгоспу у Реметах, де до того часу були проблеми. Люди не хотіли записуватись у колгосп, не було нормального керівництва. Як місцева людина я спробував налагодити ситуацію. Зробив порядок, всім сподобалася моя робота, так що пропрацював там зараз шість років. З колгоспу мене направили секретарем райкому партії у Сігеті, де опікувався проблемами землеробства. З цієї посади восени 1967 року пішов вчитися у Академію соціально-політичних наук в м.Бухарест, де стаціонарно навчався на факультеті міжнародної економіки. Вчитися було важко, адже вже мав сім'ю. У 29 років одружився на односельчанці Марійці. На той час виховували двох маленьких синів Михайла і Валерія.

Зрештою у 1971 році закінчив вищу освіту за фахом «міжнародна економіка». Після короткого керування економічною комісією в повітовому партійному комітеті Сату Маре мене порекомендували головою об'єднання колективних господарств повіту Сату Маре. На той час було 120 колгоспів у повіті. Робота була цікава і результативна, адже колгоспи вирощували високі врожаї кукурудзи, пшениці, різноманітних фруктів. Було багато ферм, де вирощували свиней, бичків. На цій посаді пропрацював біля п'яти років. Із 1977 року вже працював заступником

голови Управління праці та соціального захисту, де відповідав за відділ продуктивності праці. Ми слідували за плановим випуском продукції заводів, фабрик, підприємств. На цій роботі пропрацював аж до пенсії, тобто, до 1994 року.

- Що являє собою українське населення Сату Маре порівняно з українським автохтонним населенням рідної Вам Мараморощини?

- Перед Другою світовою війною в Сату Маре нараховувалося понад 5 тисяч українців або «рутенів». З часом вони зробилися угорцями, тобто мадяризувалися. Уявіть собі, що батьки, діди багатьох нинішніх угорців Сату Маре спілкувалися українською мовою. Ситуація така сама як і в с. Кимпулунг ла Тиса (Довге Поле) на Мараморощині. Однак цей процес мадяризації через перехід греко-католицьких священників на угорське богослужіння в Сату Маре розпочався значно скоріше.

У такому селі як Переш є архітектурно виконана греко-католицька церква, зберігається слов'яномовна документація. Проте там зараз ніхто не знає ані румунської, ані української. Все – виключно на угорській мові. В Ліваді теж була велика парохія. Також в селах Драгушень, Галмеу.

Цікавим в цьому відношенні є село Рац, яке розташоване неподалік від містечка Ташнад. Після Першої Світової війни в село прибули українці з села Верхня Калина, що в Тячівському районі на Закарпатті. Серед родин були такі як Веклинець, Фіщай, Біланич, Петраш. Поступово щонайменше 30 сімей знайшли тут кращі умови життя. Напередодні Другої Світової війни окремі сім'ї емігрували: одні – в Чехію, інші – в румунські міста Сігету Мармаціей, Бая Маре, Орадея, частина знову повернулася до Закарпаття. Україномовна школа та православна церква в селі Рац проіснувала до 1946 року. Тепер залишилися хіба спогади про те, що тут були українці чи рутенці.

- До речі, в нас на Закарпатті, останнім часом окремі політики, науковці всерйоз заявляють про потужне організаційне оформлення русинів світу, зокрема й Румунії. Прокоментуйте, будь ласка, ситуацію з русинською проблемою в Сату Маре.

- Українці – це і є «рутяни». Так до нас, українців, зверталися румуни колись. Треба зауважити, що назва «рутян» (на Закарпатті «русин» - М.З.) донедавна вживалася для позначення українського населення. Багато простих людей питали під час перепису населення: «Хто ти є українець, румун чи рутян?» Вони казали, що «рутяни». Але у Сату Марє це незначна кількість. Жодної організації у повіті Культурний союз рутенів Румунії немає. Однак під час виборів голова цієї організації Георгій Фірцак витрачає величезні кошти на агітацію. Звідси у селах, містах, де взагалі немає українців чи «рутян» є голоси за рутенську організацію.

Довідка. За переписом населення у повіті Сату Марє ідентифікувалося 19 русинів. До прикладу, можна порівняти цю незначну кількість осіб із поданими голосами за Культурний Союз русинів Румунії до депутатського складу парламенту 26 листопада 2000 року. Так, по всьому повіту Сату Марє за Союз українців Румунії віддали голоси 354 чол., а за Культурний Союз рутенів Румунії – 321 чол. Показово, що 112 голосів віддали жителі міст Сату Марє (68 чол.), Карей (13 чол.), Негрешть-Оаш (17 чол.), Ташнад (14 чол.). У багатьох поселеннях повіту Сату Марє, де взагалі не мешкають українці (або ж «рутени») фіксуються голоси за Культурний Союз русинів Румунії. Виникає питання: якою є природа цього явища – етнокультурна чи суспільно-політична?

- У яких обставинах та умовах був створений повітовий філіал Союзу українців Румунії у Сату Марє?

- Одного разу, десь у 1997 році, я зустрівся з паном Степаном Ткачуком (колишній голова СУР – М.З.) у своєму рідному селі Ремети на Мараморощині. Він почав говорити про актуальність створення повітового відділення Союзу українців у Сату Марє і відразу пропонувати мені, оскільки я, як українець, міг би зайнятися його створенням. Однак пройшло два чи майже три роки, ніхто мене не шукав щодо цього питання. Тільки навесні 2000 року приїхав пан Ткачук та Степан Бучута (тепер очолює СУР – М.З.) з Мараморощини. Ми зустрілися і обговорили ідею створення СУРу в м. Сату Марє. Потім поїхали в Микулу, де теж багато українців. Можливо я й не став кращим головою цієї організації, адже не володію літературною українською мовою, всю інформацію опановував виключно

румунською мовою. Особисто я пропонував Івана Матуса, який родом з Луга над Тисою і закінчив український ліцей, але він тоді відмовився.

Таким чином, 9 квітня 2000 року в присутності місцевих активістів ми створили повітовий філіал СУРу. Насамперед, це – Іван Матус, Микола Семенюк, Дмитро Годинка. Перше, з чого ми розпочали, це було розширення організацій СУРу в нашому повіті. Тепер ми маємо вже 14 організацій та 1 162 членів нашої філії (вересень 2008 року – М.З.). Кожен має свій членський квиток, сплачує відповідні внески. Маємо навіть етнічних румун, які симпатизують нашій організації.

*На фото зліва-направо: Микола Семенюк, секретар організації;
Василь Король, аспірант УжНУ; Люба-Ірина Горват,
перший заступник голови організації; Фото автора 25.08.2007 року).*

- Розкажіть про перші досягнення, загалом про діяльність повітового філіалу СУРу в Сату Марє за період Вашого головування цією організацією.

- Найперше розпочали організовувати дні пам'яті Тараса Шевченка, які відбувалися кожного року. Особливо масштабним це було 22 березня 2003 року. Подія відбулася в Повітовому Музеї Сату Марє. Були також гості з України – народна артистка Марія Зубанич, заслужена артистка Оксана Ільницька, народний ансамбль «Красія» під керуванням Наталії Петій-Потапчук, письменник Василь

Кухта. Про це писали газети. Багато гостей були вражені, звідки стільки багато українців в Сату Маре. Одним словом, всі раділи.

Все ж, вважаю, що найважливішою нашою заслугою було створення класів у школі села Микула, де учні вчать українську мову. Задля стимулювання їхньої цікавості обдаровували дітей на День Святого Миколая, інші свята. Діти, раді цій увазі, починають більше брати участь в народній самодіяльності, декламують вірші, співають українських пісень. Це відбувається не лише під час вшанування пам'яті Тараса Шевченка, але й святкування Дня місцевого самоврядування Сату Маре, свята врожаю, яке завдяки Союзу українців Румунії традиційно відбувається в українських селах Мараморощини.

*Дівчата-українки з с.Микула повіту Сату Маре
(Фото П.Леньо 02.09.2008 року).*

Окрім сказаного однією з ланок нашої роботи є увіковічення пам'яті відомих українців Румунії в рамках відкриття пам'ятних дошок, монументів. В цьому відношенні за нашого сприяння в Сату Маре відкрита меморіальна дошка україномовному письменнику Івану Федьку (1938-1979). При вході до бюро нашого філіалу ви змогли побачити меморіальну дошку на честь колишнього голови СУРу, відомого письменника Степана Ткачука (1936-2005).

Тривалий період ми працюємо в напрямку відкриття пам'ятника генію українського народу Тарасу Шевченку в нашому місті. Останнім часом були

проблеми через фінансування з боку міської влади. Крім цього додалися протести з боку депутатів-угорців, які виступили проти встановлення цього монументу напроти греко-католицької церкви Святого Миколая, яка є українською. Водночас, тут починаючи з 1940 року богослужіння проводяться виключно угорською мовою...

- ... Будь ласка, прокоментуйте цей парадокс більш детально.

- Це – одна з центральних і головних проблем, на мою думку. Дійсно, греко-католицька церква Святого Миколая була українська або як вказується в документах «рутенська». Коротко про її історію. Власне, рутенська парохія вперше згадується в метриках від 1472 року. Вони зберігаються в Повітовому філіалі Національного Архіву. Спочатку церква була сконструйована з дерева у 1612 році. Проте через пожежу на її місці був збудований більш міцний храм Святого Миколая. В часи повстання куруців біля 1703 року вона знову горіла і ледве до 1740 року була відбудована. Згодом, у 1772 році була освячена. Її форма була видозмінена у 1900 році, коли з'явилися муровані стіни. Відзначимо, що в ті далекі часи богослужіння проводилося двома мовами – українською та румунською. Тим більше, в період 1918-1940 років офіційною мовою була українська, і лише з часів гортистської окупації богослужіння почали проводитись угорською мовою. Тому й зараз звичними є словосполучення «угорці – греко-католики», «угорська греко-католицька церква», «церква Уліщака» (ім'я греко-католицького священика Адальберта Уліщака, який активно проводив політику мадяризації українців).

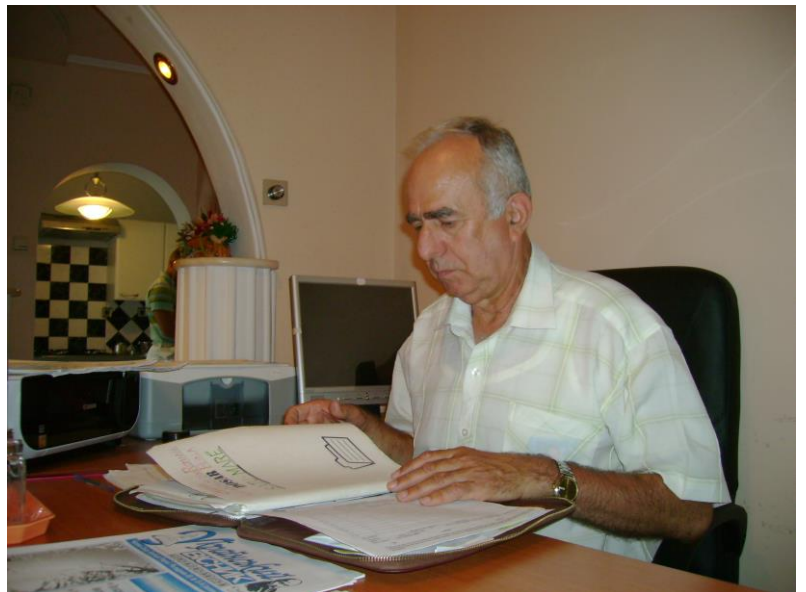
Так історично сталося, що з часом, українське населення Сату Маре мадяризувалося. Треба згадати, що станом на 1936 рік налічувалось 1 747 греко-католицьких та 2 880 православних рутенів в повіті Сату Маре.

Що стосується передачі церкви українській громаді. У травні 1990 року був складений протокол передачі – прийняття храму між двома Парохіями. Однак на цьому процесі не було заслухано представників української церкви. У 1994 році Суд Сату Маре видав нелегітимне рішення № 669, яке суперечить Постанові 196/1990 про передачу культурної спадщини релігійним громадам. Тобто, українську церкву передали під юрисдикцію Греко-католицькій угорській парохії.

Влітку 2002 року ми зверталися в архів, де нам надали позитивну відповідь про збереження документів соціального стану. Зокрема, в «Парохіальному реєстрі соціального стану повіту Сату Маре» збережені документи рутенської греко-католицької Парохії, де зафіксовані прізвища народжених впродовж 1822-1902 років, одружених впродовж 1772-1828 років, померлих – 1772-1821 років.

Згодом, в жовтні 2002 року ми з активістами СУРу, які об'єдналися в парохіальний консилиум, звернулися до єпископа Іоана Шішестяна. Наразі справа триває. Потрібно юридичним шляхом довести доконаний факт, що церква належала саме українській громаді. Однак, всі похилі жителі Сату Маре визнають, що церква поряд із старою лікарнею була українською. Вважаємо, що не є коректним, як це траплялось у пресі, заявляти про офіційну належність церкви угорській громаді. На жаль, процес мадяризації засвідчив організаційну слабкість місцевої української громади.

Микола Семенюк, секретар організації СУРу Сату Маре, на своєму робочому місці (Фото автора 03.09.2008 року).

- Яким чином, Ви та Ваші колеги, як представники української громадської організації в Румунській державі, підтримуєте зв'язки з Україною?

- Відразу починаючи зі створення філії в Сату Маре я запросив на вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Першого разу до нас прибув гурток дівчат з Ужгорода під

керівництвом вчительки Тамари Деяк. Згодом були відомі артисти Оксана Ільницька та Марія Зубанич. Ці виступи особливо запам'яталися дітям з Микули.

Ми запрошували також співробітників управління культури Закарпатської обласної державної адміністрації. За нашої участі українську делегацію приймала Повітова Дирекція культури, культів та національної культурної спадщини. На цих зустрічах йшла мова про співпрацю письменників, митців із Закарпаття та Сату Маре. Однак на даному етапі ця співпраця дещо призупинена. На мою думку, однією з проблем є оформлення візи для прибуття в Румунію. Мені відомо як важко це робиться в Консульстві Румунії у Чернівцях.

Упродовж останнього часу важливу допомогу школярам, які вивчають українську мову надає народний депутат України Станіслав Аржевітін. Спочатку він цікавився Мараморощиною, адже працює над книжкою про своє верховинське село Колочава. А два роки назад він завітав до нас із Михайлом Делеганом. Йому сподобалося і він пообіцяв допомогти в нашій роботі. Зокрема, в плані екскурсій для дітей з Сату Маре та Марамуреша. Він також пообіцяв допомогти з пам'ятником Тарасу Шевченку.

Буквально вчора (2 вересня 2008 р. – М.З.), ви були свідком, в сільській школі села Микула відбулося вручення україномовних підручників, книг, шкільних приладь. Від імені мецената Станіслава Аржевітіна ці подарунки вручили співробітники Державного архіву в Києві Олександр Удод та Юлія Прилепішева а також директор Державного архіву Закарпатської області Михайло Делеган.

Останнім часом, зі вступом Румунії до Європейського Союзу розпочалися різнопланові програми добросусідства між повітами Румунії та областями України, побратимства між окремими містами та селами. Ми також долучаємося до цієї важливої ділянки взаємин, насамперед, між Сату Маре та Закарпаттям. Зокрема, голова міської організації СУРу Люба-Ірина Горват допомагає у цій роботі в якості перекладача, що надзвичайно важливо. Я зокрема двічі побував в місті Берегові, де організаційно допомагав нашій делегації. Важливою справою є підписання загальної угоди між Повітом Сату Маре та Закарпатською областю, яка вже триває два останні роки. Зрозуміло, що це клопітка робота юристів, депутатів, перекладачів.

Важливо, що маємо вже й хороші особисті контакти з Закарпаттям. Зокрема, з начальником управління європейської інтеграції, зовнішньо-економічних зв'язків та туризму Ернестом Нусером. Сподіваємося, що найближчим часом все владнається.

- Будь ласка, поділіться Вашими ідеями, сподіваннями, загалом найближчими планами роботи СУРу в Сату Марє.

- Чесно кажучи, маю дві найбільш головні ідеї, які хотів би реалізувати та зрештою був би щасливим. Ідея перша – це відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку в Сату Марє.

Друге – це домогтися, щоб у церкві Святого Миколая проводилось церковне богослужіння нашою рідною мовою. Хоча б на рівні подвійних (українського та угорського) богослужінь. Тут діло за всією українською громадою Сату Марє.

Ці дві справи, якщо зроблю, вважаю свою місію на посаді голови СУРу в Сату Марє здійсненою. Адже це залишиться за мною і люди будуть про це згадувати.

- Пане Михайле, щиро хочу Вам подякувати за те, що виділити свій час для цієї розмови а також за допомогу, яку надавали під час вивчення історії та сьогодення української національної меншини повітів Сату Марє та Марамуреш. Хочу побажати Вам здоров'я, довгих літ життя та здійснення Ваших сподівань.

Довідка. 1 липня 2009 року в місті Сату Марє відбулась грандіозна подія для місцевого українства. За участі громадських діячів, державних службовців, митців, науковців, викладачів, студентів, учнів Румунії та України відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку.

Отож, реалізована вищезгадана перша ідея голови повітового філіалу Союзу українців Румунії Михайла Мачоки. Гратулюємо!!!

Михайло ЗАН

кандидат історичних наук,

доцент кафедри політології

Ужгородського національного університету